

ว. ๒ ๒๐๖๖

11/6/40

Ind.

สารวัฒนธรรมศิลปากร

FINE ARTS DEPARTMENT NEWSLETTER

ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑๒ เดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๙

ISSN 0857-527X

วัดกัลยาณมิตรวรรมหาวิหาร

“พระโต” หรือ “ชำปอกง” เป็นพระพุทธรูปที่ประดิษฐานในพระวิหารหลวง วัดกัลยาณมิตร ซึ่งเป็นที่นิยมนับถือกันทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่คนไทยเชื้อสายจีนในย่านฝั่งธนบุรี จริงๆ แล้วพระโต หรือชำปอกงนั้น มีชื่อเรียกว่า “พระพุทธไตรรัตนนายก” ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานนาม

ความเป็นมาของวัดกัลยาณมิตร

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เจ้าพระยา นิกรบดินทร (โต กัลยาณมิตร) ว่าที่สมุหนายกเมื่อครั้งยังเป็นพระราชสุภาวดี เจ้ากรมพระสวัสดิกลาง ได้อุทิศที่บ้านและซื้อ

ที่ดินบริเวณใกล้เคียง ซึ่งแต่เดิมเป็นหมู่บ้านที่มีพระภิกษุจีนพำนักอยู่และเรียกกันว่า “หมู่บ้านจีน” และสร้างวัดขึ้นในปี พ.ศ. ๒๓๖๘ แล้วถวายเป็นพระอารามหลวง พระราชทานนามว่า “วัดกัลยาณมิตร”

จากความสัมพันธ์ส่วนพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทลายพระองค์ที่ทรงมีต่อเจ้าพระยา นิกรบดินทรผู้สร้างวัดนี้ จึงน่าจะเป็นสาเหตุที่มาของคำว่า “กัลยาณมิตร” และไม่เพียงแต่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเท่านั้น หากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่างก็พระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์แก่วัดกัลยาณมิตรมาโดยตลอด คือ

เมื่อแรกที่เจ้าพระยา นิกรบดินทรสร้างวัดกัลยาณมิตรนั้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระวิหารหลวงพระราชทานช่วย พร้อมกับเสด็จพระราชดำเนินก่อพระฤกษ์พระโตเมื่อวันที่ ๑๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๘๐ พระราชทานเป็นพระประธานในพระวิหารหลวง พระพุทธรูปนี้เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้าง ๑๑.๗๕ เมตร สูง ๑๕.๔๔ เมตร

ครั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างหอพระธรรมมณเฑียรบาลพระเกียรติ เพื่อเฉลิมพระเกียรติยศในพระบรมราชมาตามหัยยิกา กรมพระศรีสุตารักษ์ และพระบรมราชมาตามหัยยิกาธิบติ พระภักดาในกรมพระศรีสุตารักษ์ผู้ซึ่งแต่เดิมเคยประทับในบริเวณวัดกัลยาณมิตรมาก่อน และเพื่อประกอบพระราชกุศลตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมเชษฐาธิราช กับทั้งเป็นการปูนบำเหน็จเชิดชูเกียรติยศของเจ้าพระยา นิกรบดินทรด้วย นอกจากนี้ ยังพระราชทานนามพระพุทธรูปที่ประดิษฐานในพระวิหารหลวงซึ่งเดิมเรียก พระโต ว่า “พระพุทธไตรรัตนนายก”

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อพระองค์เสด็จพระราชดำเนินพระราชทานพระกฐิน ณ วัดกัลยาณมิตรในปี พ.ศ. ๒๔๔๕ นั้น ทรงทราบในพระราชดำริของพระบรมราชชนกในการทรงสร้างหอพระธรรมมณเฑียรบาลพระเกียรติ จึงมีพระราชดำริสถามถึงและสั่งว่า หากหอพระธรรมมณเฑียรบาลพระเกียรติทรุดโทรมลงเมื่อใด ให้กราบบังคมทูลแล้วจะทรงซ่อมแซมด้วยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ และต่อมาเมื่อเจ้าพระยา นิกรบดินทรกราบบังคมทูลถึงความทรุดโทรมของวัด ขาดทุนทรัพย์ในการซ่อมแซม จึงโปรดเกล้าฯ ให้กรมโยธาธิการจัดการซ่อมแซม และเมื่อพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นปราจิณกิติบดี ทรงเป็นมัตนนายกวัดนี้ ก็ได้เฝ้าพระทัยใส่ดูแลซ่อมแซมวัดนี้ตลอดมา

สารกรมศิลปากร

ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑๒ เดือนธันวาคม ๒๕๓๙

สารบัญ

	หน้า
สืบทิต...	๒
งานกรมศิลป์...	๘
บทความพิเศษ...	๑๒ Ind.
แนะนำผู้บริหาร...	๑๔
ชวนรู้...	๑๘
	๒๐
	๒๓

สารกรมศิลปากร

เพื่อเผยแพร่ข่าวสารและกิจกรรมทั่วไปของกรมศิลปากร

ที่ปรึกษา

นายสมคิด โชติภาณินชัย
นายวิฑูรย์ บวรกรรมโกวิท
นายทนง บุญโพธิ์แก้ว
นายภิรมย์ จินะเจริญ
นายวีระ โรจน์พจนรัตน์

นางสาววันเพ็ญ พรเลิศวดี
นางสาวธิดา วิริยะรัตน์
นายลักษมณ์ กาญจนินทุ
นางสาวจุฬาทิพย์ หงษ์ทอง

จัดทำโดย

ฝ่ายเผยแพร่และประชาสัมพันธ์
สำนักงานเลขาธิการกรม
กรมศิลปากร ถนนหน้าพระธาตุ
กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐
โทร. ๒๒๔๒๐๕๐, ๒๒๒๐๕๓๔
โทรสาร ๒๒๒๐๕๓๔

บรรณาธิการ อำนวยการ

นายจุฬพล สอนเสริม

ฝ่ายภาพและศิลปกรรม

นายสิงห์คม บริสุทธิ์
นายชาญณรงค์ คงโกคา
นางสาววราณี แจ่มนาม

พิมพ์ที่

ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ชวนพิมพ์
๔๖๕ ถนนพระสุเมรุ แขวงบวรนิเวศ
เขตพระนคร กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐
โทร. ๒๕๐๓๕๔๒, ๒๕๑๐๕๔๑,
๒๕๑๓๕๔๐, ๒๕๒๒๑๑๔
แฟกซ์ ๒๕๑๓๕๔๑

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

นางสาวอารีพร อำนวยกิจเจริญ

ฝ่ายจัดการ

นางเพียงใจ นุตะศรีนทร์
นางสุรีย์ หยาตผกา
นายทวีศักดิ์ ห้ามไธสง
นางสาวน้ำฝน จินชวน
นางสาวไล ตะเพียนทอง
นายอนันต์ พุ่มแจ่ม

กองบรรณาธิการ

นางสาวศรีภัทรา หอมชื่น
นางสาวนรรัตน์ พรหมย้อย
นายสมชาย นิเวศวิวัฒน์

ศิลปากร

งานส่งเสริมและประชาสัมพันธ์

สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑ-
สถานแห่งชาติ อุบลฯ รับมอบศิลปะ
โบราณวัตถุจำนวนมากจากภาค
เอกชน

สำนักโบราณคดี อุบลฯ รับมอบศิลปวัตถุ

สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถาน-
แห่งชาติ อุบลราชธานี ได้รับมอบศิลปะโบราณวัตถุ
จำนวน ๗๗ รายการ จากภาคเอกชน

เมื่อวันที่ ๒ พฤศจิกายน ๒๕๓๙ นาย
กิตติกรณ์ ชำรงชัยสินชัย บ้านเลขที่ ๘๗ หมู่ ๓
ตำบลนากระแซง อำเภอเดชอุดม จังหวัด
อุบลราชธานี ได้มอบศิลปะโบราณวัตถุ จำนวน
๗๗ รายการ ให้เป็นสมบัติของพิพิธภัณฑสถาน
แห่งชาติ อุบลราชธานี โดยมีหัวหน้าพิพิธภัณฑ-
สถานแห่งชาติ อุบลฯ เป็นผู้รับมอบ

ศิลปะโบราณที่ได้รับมอบในครั้งนี้ประกอบด้วย

๑. ศิลปวัตถุที่เป็นแบบศิลปะลพบุรี หรือที่
ได้รับอิทธิพลจากศิลปะเขมร (ขอม) ส่วนใหญ่จะอยู่
ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ ร่วมสมัยกับศิลปะ
เขมรแบบบาปวน นครวัด และบายน เช่น ห่วงคาน
หามสำริด พาน หรือเครื่องตั้งสามขาสำริด กระดิ่ง
สำริด เชิงเทียนสำริด รอกสำริด กำไลสำริด เครื่อง
ถ้วยประเภทโก และกระปุกเคลือบสีเขียวอ่อนหรือ
เขียวแดงกาว พระรัตนตรัยมหายานหินทราย เศียร
พระติมากรรมรูปบุคคล พระพุทธรูปนาคนปรก กลีบ
ขนุนแกะสลักรูปสตรีนั่งชันเข่าถือดอกบัว ซึ่ง
สันนิษฐานว่าเป็นพระลักษมี หรือนางดารา และ
พระติมากรรมหินทรายรูปกบ

๒. เครื่องเคลือบที่เป็นแบบศิลปะสุโขทัย
หรือเครื่องถ้วยสังคโลก พุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐
ประกอบด้วยชามเคลือบสีขาว (เซลาคอน) ถ้วย
ขนาดเล็กสีขาวและตุ๊กตารูปไก่เคลือบสีขาว

๓. เครื่องเคลือบสีขาว และศิลปะจีน
ประกอบด้วยตลับพร้อมฝาขนาดต่างๆ จำนวน ๙
รายการ มีสภาพสมบูรณ์ทุกรายการ ฝาตลับมีทั้ง
ตกแต่งลายหุ่นและไม่มีลาย อายุราวพุทธศตวรรษ
ที่ ๑๙-๒๐

๔. เต้าปูนสำริด ในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์
พุทธศตวรรษที่ ๒๔-๒๕

๕. ลูกปัด ประกอบด้วยลูกปัดหินคานะ-
เลียน สีส้มและสีแดง มีทั้งแบบกลมและหกเหลี่ยม

ลูกปัดแก้วสีต่างๆ แบบอินโดแปซิฟิก ซึ่งอยู่ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลาย จนถึงสมัยทวารวดี

การรับมรดกศิลปะโบราณวัตถุจำนวนมากจากภาคเอกชนครั้งนี้ นับเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความร่วมมือกันในการช่วยผดุงรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ประเภทศิลปะโบราณวัตถุ ให้คงอยู่เป็นสมบัติของชาติต่อไป และยังเป็นสิ่งแสดงให้เห็นถึงความเข้าใจในระบบพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติของกรมศิลปากรอีกด้วย

สถาบันศิลปกรรม กรมศิลปากร
ซ่อมแซมพระอนูราชมงกุฎ เสร็จ
แล้วพร้อมมอบคืนสำนักพระราชวัง

สถาบันศิลปกรรม กรมศิลปากร ซ่อมแซมพระอนูราชมงกุฎ

สถาบันศิลปกรรม กรมศิลปากรได้รับมอบหมายจากสำนักพระราชวัง ให้ดำเนินการซ่อม “พระอนูราชมงกุฎ” ให้คงสภาพเดิม ซึ่งขณะนี้ทางกรมศิลปากรได้ดำเนินการแล้วเสร็จและได้ส่งมอบคืนให้ทางสำนักพระราชวังแล้ว

การซ่อมแซมพระอนูราชมงกุฎนั้น ของเดิมได้ชำรุดแตกหักเป็นบางส่วน ทางสำนัก

พระราชวังจึงมอบให้กรมศิลปากรดำเนินการบูรณะ โดยอธิบดีกรมศิลปากร (นายสมคิด โชติกวณิชย์) ได้มอบให้ทางสถาบันศิลปกรรม เป็นผู้ควบคุม ดูแล และซ่อมแซม พระอนูราชมงกุฎ สำหรับขั้นตอนในการซ่อมแซม เริ่มจากการถอดทุกส่วนของพระอนูราชมงกุฎมาล้างทำความสะอาดก่อนดำเนินการซ่อม แล้วค่อยนำแต่ละชิ้นมาต่อกันภายหลังการซ่อมแซมนั้นจะเน้นให้คงสภาพเดิม อาทิ

ลวดลายบางส่วนที่แตกหักจะนำมาเชื่อมต่อ ส่วนลงยาสีที่หาย จะนำมาเพิ่มเติม ซึ่งมงกุฎนี้จะทำด้วยทองคำแท้ เป็นทองคำลงยาสีราชวดี

กระจิงรอบมงกุฎจะขาด ๔-๕ ท่อน ต้องนำมาต่อ ถ้าต่อไม่พอ ต้องนำมาบุเสริมภายในส่วนที่ขาดหาย ของเดิมกระจิงจะใช้ลวดธรรมดาร้อยไว้ ส่วนของใหม่ทางกรมศิลปากรได้ใช้เส้นลวดทองคำยัดผูกให้แน่น

ดอกไม้ไหว ได้ทำการเปลี่ยนใหม่หมด รวมทั้งพลอยประดับซึ่งของเดิมจะไม่มีแวว กระ-

เจียกจอน ทั้งสองข้างแตกหัก ได้ดำเนินการเชื่อม ต่อใหม่เพื่อให้แข็งแรง ส่วนภายในมณฑกฏที่บุผ้าของ เดิมได้ชำรุดมาก จึงบุผ้าใหม่

การซ่อมแซมพระอนุราชมณฑกฏนั้น ส่วนใหญ่ จะทำใหม่หมดแต่คงลวดลายเดิม ไม่มีการต่อเติม หรือดัดแปลง เปลี่ยนแบบใหม่ทั้งสิ้น ซึ่งรวมทั้งรุ่ง (ที่ครอบมณฑกฏ) ทางสถาบันศิลปกรรม ได้ดำเนินการ ทำใหม่ เขียนลายใหม่ให้ชัดเจนซึ่งการเขียน ลายจะยึดลายเดิมเป็นหลัก คือ ลายรดน้ำ

ขณะนี้การซ่อมแซมได้ดำเนินการแล้วเสร็จ และได้ส่งมอบคืนสำนักพระราชวังแล้ว และทาง สถาบันศิลปกรรม ยังคงเหลือการซ่อมแซมจิตร พระชัยฉันเวน ซึ่งเป็นจิตรทองคำลงยาสีราชวดี ซึ่งมีลวดลายค่อนข้างละเอียด ซึ่งการซ่อมแซมจิตร พระชัยฉันเวน คาดว่าจะเสร็จประมาณสิ้นเดือน พฤศจิกายนนี้

ความคืบหน้าการดำเนินงานแกะสลักพระพุทธรูปหน้าผาเขาชีจรรย์

ความคืบหน้าในการดำเนินงานแกะสลัก พระพุทธรูปหน้าผาเขาชีจรรย์ ขณะนี้ทางกรม ศิลปากรได้ดำเนินงานติดแผ่นโมเสสทองคำแล้ว เสร็จ ๘๕% คงเหลือเพียงการตกแต่ง ทำความ สะอาดให้เรียบร้อย คาดจะแล้วเสร็จประมาณวันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๓๘

การแกะสลักพระพุทธรูปนามพระพุทธรูปมหา วิชารุดตโมภาสศาสดา บนหน้าผาเขาชีจรรย์วัด ญาณสังวราราม อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี ความคืบหน้าการดำเนินงานขณะนี้ได้ดำเนินการ แล้วเสร็จประมาณ ๘๘% คือ การดำเนินการติด โมเสสทองคำ ซึ่งนำเข้าจากประเทศอิตาลี ซึ่งมีขนาด ๑ ตารางฟุต หนึ่งชิ้นมีขนาด ๒ ซม. x ๒ ซม. แถวละ ๑๔ ชิ้น รวม ๑๗๐ ชิ้น มี ๒ แบบ คือ แบบเรียบและแบบขรุขระ โดยแผ่นเรียบจะใช้ติด ตัวหนังสือและ พ.ศ. ใช้ประมาณ ๑๓๒ ตารางฟุต เนื่องจากมีการขยายตัวหนังสือและแบบขรุขระใช้ ติดองค์พระและฐานบัว รวมทั้งส่วนที่เพิ่มสังฆาฏิ ประมาณ ๕๐๐ ตารางฟุต การติดกระเบื้องโมเสส ตามร่องที่ได้ขุดไว้แล้วตามแนวแสงเลเซอร์ ซึ่งมี ขนาดความกว้างของเส้นรอบเส้นขอบ โดยทั่วไป กว้าง ๓๐๐ ซม. การติดจะใช้ปูนผสมกับน้ำยาเคลง ตามร่องแล้วนำกระเบื้องโมเสสทองแปะทับลง อุปสรรคในการติด คือ ฝน เพราะหากฝนตกขณะที่

ภาพแกะสลักพระพุทธรูปหน้าผาเขาชีจรรย์

ตรวจงานเขาชีจรรย์

ปูนยังไม่แห้งจะทำให้โมเสสหลุดร่วง ต้องนำมาติดใหม่ แก้ปัญหาโดยนำผ้าพลาสติกมาคลุม ซึ่งขณะนี้ การดำเนินการติดโมเสสได้ดำเนินแล้วเสร็จ คงเหลือเพียงการตกแต่งและเพิ่มบริเวณสังฆาภิที่เดิมมี ๒ เส้น โดยจะเสริมให้มีเส้นเล็กให้ดูมีความหนา ส่วนอื่นคงเหลือเพียงการติดเหล็กโดยใช้ไฟแก๊สติด และการนำน้ำกรดล้างกระเบื้อง ซึ่งน้ำกรดจะไม่ทำร้ายโมเสส เพราะโมเสสทองจะมีแก้วเคลือบอยู่ การติดเหล็กที่เสริมความแข็งแรงของหน้าผา เพื่อไม่ให้น้ำกรดโดนเหล็ก เพราะจะทำให้เกิดน้ำสนิม

การทำความสะอาดโมเสส จะใช้น้ำยาล้างทำความสะอาดฝุ่นที่เกาะให้เกิดความเงางาม

ส่วนการปรับสภาพภูมิทัศน์ โดยรอบองค์พระซึ่งจะจัดเป็นน้ำตก และสระน้ำ มีสปอตไลต์หันหน้าเข้าหาองค์พระ เพื่อกันไม่ให้คนเข้าไปใกล้หน้าผา เพราะอาจก่อให้เกิดอันตรายได้ ซึ่งเป็นพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

การก่อสร้างทั้งส่วนองค์พระและสภาพภูมิสถาปัตย์โดยรอบ คาดว่าจะแล้วเสร็จประมาณวันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๓๙ นี้

งานอุทยานมรดกโลกเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

กรมศิลปากร ร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จัดงานอุทยานมรดกโลกเฉลิมพระเกียรติ ระหว่างวันที่ ๑๓-๑๙ ธันวาคม ๒๕๓๙ ณ บริเวณรอบเกาะเมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วิทยาลัยนาฏศิลป์อ่างทอง กรมศิลปากร ร่วมจัดกิจกรรมเนื่องในงานฉลองมรดกโลกสมโภชกาญจนาภิเษก ซึ่งเป็นการบรรเลง และการแสดงดนตรี นาฏศิลป์ มีดังต่อไปนี้

วันที่ ๑๓-๑๙ ธันวาคม ๒๕๓๙ บริเวณหน้าคุ่มขุนแผน บรรเลงวงมโหรี และการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้าน เช่น เพลงเรือ เพลงฉ่อย อีแซว ลำตัด เป็นต้น

วันที่ ๑๘ ธันวาคม ๒๕๓๙ บริเวณวังจันทร์เกษม แสดงระบำเบ็ดเตล็ดและละครพื้นทางเรื่อง “พระลอ”

โดยในวันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๓๙ จัดการแสดงในชุดการละเล่นของหลวง ณ วัดพระราม (หน้าคุ่มขุนแผน) จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ร่วมกับสถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

นอกจากการแสดงของวิทยาลัยนาฏศิลป์อ่างทอง กรมศิลปากร งานอุทยานมรดกโลกยังมีการแสดงแสง เสียง เรื่อง “อยุธยาที่ยังฟ้า” มีการแสดง ๕ ฉาก คือ

- การสร้างกรุงศรีอยุธยา
- การปกครองสมัยพระบรมไตรโลกนาถ
- ฉากสงครามยุทธหัตถี ๒ ครั้ง
- ขบวนแห่พระราชสาส์น
- การล่มสลายของกรุงศรีอยุธยา

การจัดงานอุทยานมรดกโลกเฉลิมพระเกียรติที่กรมศิลปากร ร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จัดขึ้นเพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงครองราชย์เป็นปีที่ ๕๐ และเพื่อเผยแพร่ความรู้ ความสำคัญเกี่ยวกับมรดกไทยที่ได้รับยกย่องให้เป็นมรดกโลก

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ เสด็จ
เป็นองค์ประธานในพิธีเปิดโบราณ-
สถานวัดขุนแสน วัดใหม่ไชยวิชิต
และท่าवासกรี จังหวัดอยุธยา

พิธีเปิดโบราณสถาน วัดขุนแสน

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ เสด็จฯ เป็นองค์
ประธานในพิธีเปิดโบราณสถานวัดขุนแสน วัดใหม่
ไชยวิชิต ท่าवासกรี และชมการแสดงแสงเสียง เรื่อง
“อยุธยาที่ยิ่งฟ้า” ในวันที่ ๑๘ ธันวาคม ๒๕๓๙
เวลา ๑๕.๐๐ น. จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ เจ้าฟ้ากัลยาณิ-
วัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ เสด็จเป็น
องค์ประธานเปิดโบราณสถานวัดขุนแสน ตำบลหัวรอ
อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ซึ่งมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (นายสุวิ-
รังสิตพล) อธิบดีกรมศิลปากร (นายสมคิด โชติ-
กวนิชย์) ผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
(นายบรรจง กันตวิรุฒ) พร้อมคณะเข้ารับเสด็จฯ
จากนั้นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ กล่าว
คำกราบทูลรายงานเกี่ยวกับวัดขุนแสนดังนี้

“วัดขุนแสน มีเจดีย์ทรงระฆังเป็นประธาน
ของวัด ลักษณะของเจดีย์เหมือนกับเจดีย์ที่วัด
ศรีสรรเพชญ์ แต่มีทรวดทรงที่วิวัฒนาการมากกว่า
สันนิษฐานว่า น่าจะมีอายุราวปลายพุทธศตวรรษ
ที่ ๒๑ หรือ ต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๒ ในสมัยพระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ พระองค์
ทรงโปรดการประพาสกรุงศรีอยุธยา จึงโปรดให้
สถาปนาวังจันทร์เกษมเดิมขึ้นเป็นพระราชวัง
จันทร์เกษม เพื่อทรงใช้เป็นที่พักเวลาเสด็จแปร
พระราชฐาน และทรงมีพระราชดำริว่าวัดขุนแสน
อยู่ใกล้พระราชวัง มีเจดีย์ขนาดใหญ่ เป็นวัดสำคัญ
ไม่ควรปล่อยให้ชำรุดทรุดโทรม จึงมีพระบรมราช
โองการ รับสั่งให้พระยาราชสงครามเป็นแม่กอง ทำ
การปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ให้ใหญ่กว่าของเดิม พร้อม
ทั้งสร้างวิหารหลวง กำแพง และชุดคูมวัดให้ตอน
ขึ้น แต่การปฏิสังขรณ์ในครั้งนั้นไม่ทันแล้วเสร็จก็
สิ้นรัชกาล การก่ออิฐหุ้มเจดีย์จึงค้างอยู่เพียงปาก
ระฆัง ส่วนวิหารหลวง ก่อผนังไว้ ยังไม่ได้ยกเครื่อง
บน วัดขุนแสนจึงถูกปล่อยทิ้งให้รกร้างอีกครั้งหนึ่ง
และเพื่อเป็นการสืบสานพระราชดำริ ในพระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กรมศิลปากร และ
กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ร่วมกับ
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และคณะกรรมการนัก
ธุรกิจเพื่อสิ่งแวดล้อมไทย ได้ดำเนินการอนุรักษ์วัด

พิธีเปิดโบราณสถาน วัดขุนแสน

ขุนแสนไวให้มันคงถาวร เป็นสมบัติของชาติสืบไป โดยทำการขุดแต่งบูรณะและปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณ วัดขุนแสนให้เหมาะสม การดำเนินงานได้เริ่มต้น มาตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๓๘ เสร็จเรียบร้อย เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๓๙ ซึ่งเป็นปีแห่งการเฉลิมฉลอง เนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี”

หลังเสร็จสิ้นพิธีเปิดโบราณสถานวัดขุนแสน แล้ว สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ เสด็จพระราชดำเนิน เป็นประธานในพิธีเปิดวัดใหม่ไชยวิจิตร และทำวาสุกรี ตำบลท่าวาสุกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วัดใหม่ไชยวิจิตร แต่เดิมเคยเป็นจวนของ พระยาไชยวิจิตรสิทธิศาสตร์มหาประเทศราชสุรชาติ

เสนาบดี (เผือก) ผู้รักษากรุงเก่าในสมัยรัชกาลที่ ๓ วัดนี้ไม่พบหลักฐานว่าสร้างเมื่อปีใด วัดใหม่ไชยวิจิตร ไม่มีพระสงฆ์จำพรรษา และทิ้งร้างมาเป็นเวลานาน สิ่งสำคัญภายในวัดคือ พระอุโบสถสร้างเป็นประธานของวัด และเจดีย์แบบย่อมุมไม้สิบสองอยู่ด้านหน้าหนึ่งองค์ โดยมีกำแพงแก้วล้อมรอบอีกชั้นหนึ่ง

และในการนี้อธิบดีกรมศิลปากร (นายสมคิด โชติกวณิชย์) ได้ขอพระราชทานกราบทูลเบิกผู้มีอุปการคุณเพื่อเข้ารับพระราชทานเกียรติคุณบัตร จำนวนสองราย ดังนี้ คือ คณะกรรมการนักธุรกิจ เพื่อสิ่งแวดล้อมไทย และกรมศาสนา

จากนั้นเวลา ๑๙.๓๐ น. เสด็จฯ ทอดพระเนตรการแสดงแสงเสียง เรื่อง อยุธยาที่ยังฟ้า ณ วัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุจากอินเดีย ประดิษฐานในประเทศไทยเป็นการชั่วคราว

งานส่งเสริมและประชาสัมพันธ์

อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ

ในวโรกาสอันเป็นมหามงคลที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี ได้มีการจัดกิจกรรมสำคัญๆ หลายประการ สิ่งมงคลอันเป็นวาระปิดท้ายปีกาญจนาภิเษกอีกประการหนึ่ง คือ การที่รัฐบาลไทย ร่วมกับรัฐบาลสาธารณรัฐอินเดีย ได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุจากประเทศสาธารณรัฐอินเดียมาประดิษฐานในอาณาจักรไทยเป็นการชั่วคราว ณ วิหารพุทธมณฑล อำเภอสาขลา จังหวัดนครปฐม ระหว่างวันที่ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๓๙ ถึง ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๐ เพื่อร่วมเฉลิมฉลองในวโรกาสดังกล่าว กับทั้งเพื่อเปิดโอกาสให้พุทธศาสนิกชนชาวไทยได้สักการบูชาเป็นเวลา ๕๐ วัน

พระบรมสารีริกธาตุนี้ เก็บรักษาอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ณ กรุงนิวเดลีส่วนหนึ่งจำนวน ๑๔ องค์ อีกส่วนหนึ่ง จำนวน ๒ องค์ อยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอินเดีย เมืองกัลกัตตา

พระบรมสารีริกธาตุทั้ง ๑๖ องค์ที่กล่าวถึงนี้มีหลักฐานการขุดค้นทางโบราณคดีของอินเดียบันทึกไว้ชัดเจนว่า พบในปีพุทธศักราช ๒๕๑๕ ขณะทำการขุดค้นแหล่งโบราณคดี บริเวณเมือง Piprahwa เพิ่มเติมต่อจากที่เคยดำเนินการขุดค้นไว้แล้ว เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๔๐ การขุดค้นในครั้งนั้นนาย W.C. Peppe นักโบราณคดีชาวอังกฤษทำการขุดค้นเนินดินแห่งหนึ่งที่เมือง Piprahwa ซึ่งเป็นเมืองเล็กๆ ในตำบล Basti ในแคว้นอุตระ-

ประเทศ ห่างจากชายแดนประเทศเนปาล ประมาณ ๑๒ ไมล์ ได้พบผอบศิลาบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ๕ ใบ กับสิ่งของอย่างอื่นรวมกันอยู่ในหีบศิลาอีกชั้นหนึ่ง ในกลุ่มผอบศิลาทั้ง ๕ ใบนั้น มีผอบใบหนึ่งทำจากหินสบู่ที่ผอบมีจารึกบันทึกด้วยอักษรพราหมณ์ภาษามคธ ความว่า “พระสถูปนี้คือที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ สร้างถวายโดยพระภคตา พระภคินี พระโอรส และพระชายาแห่งสุกิตติสาถยวงศ์”

ต่อมา Marquis Curgon ขณะดำรงตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการประจำประเทศอินเดียซึ่งเป็นผู้สหายกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีหนังสือกราบบังคมทูลขอถวายพระบรมสารีริกธาตุ ในฐานะที่ทรงเป็นองค์เอกอัครราชูปถัมภกพระพุทธศาสนาพระองค์หนึ่งในโลก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม) เป็นผู้แทนพระองค์เดินทางไปอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุจากประเทศอินเดีย กิตติศัพท์การอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมาสู่ประเทศไทย เลื่องลือไปในหมู่ประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาในครั้งนั้น องค์การพุทธศาสนิกชนจากประเทศญี่ปุ่น พม่า ลังกา และไซบีเรีย ต่างก็กราบบังคมทูลขอพระราชทานแบ่งพระบรมสารีริกธาตุไปประดิษฐาน ณ ประเทศของตน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นแก่ทางพระราชไมตรี และยังให้พระพุทธศาสนาแผ่ไพศาล

ไปสู่นานาชาติประเทศ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานแบ่งให้ ส่วนที่เหลือโปรดเกล้าฯ ให้สร้างผอบสำริดบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ นำขึ้นประดิษฐานไว้ ณ ยอดพระบรมมหาราชวัง วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๔๒

ส่วนพระบรมสารีริกธาตุที่พบใหม่ในปีพุทธศักราช ๒๔๑๕ ได้พบขณะขุดค้นทางโบราณคดี ณ เมือง Piprahwa ต่อจากที่เคยขุดไว้แล้ว เมื่อ ๗๕ ปีที่ผ่านมา โดยขุดลึกลงไปจากระดับพื้นผิวดินประมาณ ๖ เมตร พบคูหาก่อด้วยอิฐ ๒ คูหา ภายในคูหาหามีผอบศิลา ๒ ใบขนาดแตกต่างกัน ในผอบมีพระบรมสารีริกธาตุ ๖ องค์ พิจารณาจากรูปร่างของผอบ และโบราณวัตถุหลายชิ้นที่ขุดพบในบริเวณใกล้เคียงกัน นักวิชาการโบราณคดีของอินเดียสันนิษฐานว่าผอบศิลา น่าจะมีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑ นอกจากนั้นยังได้พบตราประทับดินเผา มีอักษรจารึกปรากฏอยู่ ข้อความในจารึกกล่าวว่า “ที่นี่เป็นวัดของภิกษุแห่งกรุงกบิลพัสดุ์” จากหลักฐานที่พบจึงสันนิษฐานว่าแหล่งโบราณคดีที่เมือง Piprahwa คือที่ตั้งของกรุงกบิลพัสดุ์ นักโบราณคดีอินเดียเชื่อว่าน่าจะเป็นพระบรมสารีริกธาตุส่วนที่ฝังบรรจุอยู่เดิม ซึ่งโศภนพราหมณ์ แบ่งไปเป็น ๘ ส่วน เพื่อให้มัลลกะษัตริย์ทั้งแปดนำไปสร้างพระสถูปบรรจุไว้ตามเมืองต่างๆ ก่อนที่พระเจ้าอโศกมหาราช จะมาขุดเอาพระบรมสารีริกธาตุ และ

มอบให้พระสมณทูตนำไปเผยแพร่พระพุทธศาสนาในดินแดนห่างไกล และประกอบกับพระสถูปเหล่านั้นปรักหักพังไป พระเจ้าอโศกมหาราชจึงทรงปฏิสังขรณ์พระสถูปที่เมืองปีปราชะนี้ แล้วนำพระบรมสารีริกธาตุจากพระสถูปต่างๆ มาบรรจุรวมไว้ในหีบศิลา และบรรจุลงในสถูปที่ทรงบูรณะ โดยครั้งนั้นยังไม่พบผอบพระบรมสารีริกธาตุ เพราะฝังอยู่ลึกเมื่อนักโบราณคดีอินเดียได้มาขุดค้นที่พระสถูปนี้อีกครั้งหนึ่ง จึงได้พบผอบ และเมื่อพิจารณาจากตำแหน่งที่พบพระบรมสารีริกธาตุ โบราณวัตถุอื่นๆ รวมทั้งจารึกดินเผา ทำให้สันนิษฐานได้ว่าพระธาตุที่ประดิษฐานอยู่ในผอบ คือ “พระบรมสารีริกธาตุ”

พระบรมสารีริกธาตุ หมายถึง พระอัฐิธาตุของพระพุทธเจ้า ซึ่งพุทธศาสนิกชนมีความเชื่อถือในอำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่กับพระบรมสารีริกธาตุนั้น และสักการะ เพื่อน้อมขอพระบารมีให้คุ้มครองตนเองให้แคล้วคลาดจากอันตรายทั้งปวง

การนับถือพระบรมสารีริกธาตุ ในอินเดียในพุทธศตวรรษต้นๆ ไม่มีกล่าวถึงเรื่องความขลังศักดิ์สิทธิ์ หรือฤทธิ์อำนาจต่างๆ ที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า แต่เป็นการให้นับถือเพียงเป็นเครื่องเตือนให้รำลึกถึงพระพุทธเจ้าผู้เต็มเปี่ยมด้วยพระคุณทั้ง ๓ คือ พระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ และมหากรุณาธิคุณ เป็นการสอนให้พุทธศาสนิกชน

เจริญรอยตามแบบอย่างการดำเนินชีวิตของพระองค์มิได้มีพระประสงค์จะให้สาวกของพระองค์ไปกราบไหว้อ้อนวอนขอโชคชอลาอะไร แต่พอกาลเวลาผ่านไปนานเข้า ความเชื่อถือก็เปลี่ยนไปตามความนิยมของคน อาทิ เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งสมณทูตไปประกาศศาสนาในดินแดนต่างๆ ถึง ๙ สาย ก็ปรากฏว่าได้พระราชทานพระบรมสารีริกธาตุไปสร้างสถูปประดิษฐานไว้ในประเทศนั้นๆ และที่สำคัญคือ น่าจะรวมทั้งดินแดนที่เป็นประเทศไทยด้วย เพราะสายที่ ๙ มีพระโสณเถระและพระอุตตรเถระได้เดินทางมายังสุวรรณภูมิ ซึ่งส่วนหนึ่งก็คือประเทศไทยนี้เอง ประเทศไทยเราก็มีความเชื่อเกี่ยวกับปาฏิหาริย์ของพระบรมธาตุอยู่มากทีเดียว

ลักษณะสัณฐานของพระบรมสารีริกธาตุ และ พระธาตุ

นับตั้งแต่พระพุทธศาสนาแบบลังกาได้แผ่เข้ามาถึงประเทศไทย และสมณทูตที่มาจากทวีปลังกาก็มักจะนำพระบรมธาตุมาด้วย โดยถือว่าเป็นเครื่องบรรณาการที่สำคัญอย่างหนึ่ง ซึ่งประกอบไปด้วยพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ โดยถือเอาพระบรมสารีริกธาตุและพระศรีมหาโพธิ์แท่นองค์พระพุทธเจ้า

มีการกล่าวถึงพระพุทธสิริระว่า เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว มัลลกะษัตริย์ผู้ครองเมืองกุสินารา ได้อัญเชิญพระพุทธสิริระไปถวายพระเพลิงที่มกุฏพันธนศาลาหน้าประตูเมืองด้านทิศใต้กล่าวว่า พระพุทธสิริระนั้นได้แสดงปาฏิหาริย์ไม่ติดไฟ จนเมื่อพระกัศสปเถระเดินทางจากนครปาวามาถึง ได้เคารพสักการะพระพุทธสิริระแล้ว พระพุทธสิริระนั้นถูกเผาผลาญด้วยพระเตโชธาตุภายในพระพุทธสิริระเอง และพระพุทธสิริระนั้นก็อันตรธานเป็นบรยากาศไป เหลือ

แต่พระบรมสารีริกธาตุอันบริสุทธิ์กับผ้าขาวสะอาด
ที่ห่อพระพุทธรูปอยู่เดิม

กล่าวว่าพระบรมสารีริกธาตุนั้น มีลักษณะ
ต่างจากอัฐิของคนสามัญทุกอย่าง คือ แทนที่จะ
เหลือเป็นลักษณะของกระดูกธรรมดา แต่จะเป็น
ธาตุที่มีสี และสัณฐานคล้ายดอกมะลิตูมอย่างหนึ่ง
คล้ายแก้วมุกดา (ไข่มุก) อย่างหนึ่ง และคล้ายกับ
ผงทองคำอย่างหนึ่ง พระบรมสารีริกธาตุ มีอยู่ ๒
ประเภท คือ

๑. พระบรมสารีริกธาตุ ประเภทที่เหลือ
อยู่อย่างไม่กระจัดกระจาย ซึ่งมีอยู่ ๗ ส่วน คือ
พระเขี้ยวแก้ว ๔ พระรากขวัญ ๒ และพระอุณหิส
หรือส่วนพระนลาฏ ๑

๒. พระบรมสารีริกธาตุประเภทที่กระจัด
กระจาย ซึ่งคือส่วนอื่นๆ นอกเหนือจาก ๗ ส่วนนั้น
ประเภทนี้จะแหลกราน ไม่เหลืออยู่เป็นส่วนสัต์ที่
เด่นชัด มีตั้งแต่ขนาดเล็กสุดประมาณเท่าเมล็ดพันธุ์
ผักกาด ขนาดกลางประมาณเท่าเมล็ดข้าวสารหัก
และขนาดใหญ่ที่สุดเท่ากับขนาดเมล็ดถั่วเหลือง (ของ
อินเดีย คือ ถั่วมูกคะ)

สำหรับลักษณะสี สัณฐาน และขนาดของ
พระบรมสารีริกธาตุนั้น มีปรากฏในอรรถกถา
สุมังคลวิลาสินี ซึ่งแต่งขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๐ และ
ได้มีผู้รจนาเป็นภาษาไทยในตำนานพระบรมธาตุ

ตำนานพระบรมธาตุ ได้พรรณนาลักษณะ
ของพระบรมสารีริกธาตุ กับพระธาตุของพระ-
อรหันต์ว่ามีลักษณะต่างๆ เช่น กลม ยาวรี เลี้ยว
เป็นเหลี่ยม และมีขนาดต่างๆ อาทิ มีขนาดใหญ่
เท่ากับเมล็ดถั่วหัก ขนาดกลางเท่าเมล็ดข้าวสาร
หัก ขนาดเล็กเท่ากับเมล็ดพันธุ์ผักกาด มีลักษณะ
เป็นมันเลื่อมสีต่างๆ มีสีทองอุไรบ้าง ขาวใสดัง
แก้วผลึกบ้าง สีดอกพิกุลแห้งบ้าง เชื่อกันว่าบุคคล
ผู้ใดมีพระบรมสารีริกธาตุ หรือว่าพระธาตุของ
พระอรหันต์ไว้ในความครอบครอง หากหมั่นเคารพ

กราบไหว้สักการบูชาและประพาดิตนอยู่ในทางที่
ชอบด้วยศีลธรรมแล้ว จะประสบแต่สิริมงคล มี
ความสุขความเจริญ และความร่มเย็นเป็นอย่างยิ่ง
ซึ่งมีคาถาอาราธนาและบูชาพระบรมสารีริกธาตุ
อาจารย์แต่ครั้งโบราณได้แต่งไว้ แต่สำหรับผู้ที่มี
พระบรมสารีริกธาตุ หรือพระธาตุของพระอรหันต์ไว้
แต่ไม่หมั่นเคารพสักการบูชา และประพาดิตนอยู่
ในกรอบแห่งศีลธรรมอันดี พระบรมสารีริกธาตุ
และพระอรหันต์ธาตุก็จะไม่อำนวยผลให้ และมักจะ
เสด็จไปประทับที่อื่น

ดังนั้นจึงมีความเชื่อและนับถือพระบรม-
ธาตุว่า เป็นปูชนียวัตถุสำคัญยิ่งกว่าวัตถุมงคลอื่น
ด้วยเหตุนี้พระบรมสารีริกธาตุนับว่ามีความสำคัญ
มากในการประกาศศาสนา เพราะว่ามีพลังในการ
ดึงดูดศรัทธาของคนให้เลื่อมใสยิ่งๆ ขึ้น พระสาวก
หรือแม้แต่พระมหากษัตริย์ ผู้เป็นองค์ศาสนูป-
ถัมภกที่สืบทอดพระพุทธศาสนา ได้เจริญรอยตาม
ปฏิปทาของพระเจ้าอโศกมหาราช เมื่อส่งสมณทูต
ออกไปประกาศศาสนาในที่ใด ก็แบ่งพระบรม
สารีริกธาตุให้สมณทูตนำไปประดิษฐานไว้ในประเทศ
นั้นๆ ด้วย เป็นประหนึ่งว่าพระบรมศาสดาได้เสด็จ
ไปเป็นประธานในขณะทูตนั้น เพราะเหตุนี้ จึง
ปรากฏว่ามีพระธาตุเจดีย์อยู่ทุกประเทศที่พระพุทธ
ศาสนาแผ่ไปถึง

เพราะการบรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้นั้น
เป็นมิ่งมงคลเท่ากับพระพุทธเจ้าเสด็จประทับอยู่ใน
เมืองนั้น ประเทศนั้น สถูปที่บรรจุพระบรมสารี-
ริกธาตุเรียกว่า “พระบรมธาตุ” หรือ “พระธาตุ”
พุทธศาสนิกชนทั่วไปนิยมไปนมัสการพระธาตุเพื่อ
แสวงบุญ และพระสงฆ์ที่ปฏิบัติหนักไปในทาง
วิปัสสนาธุระก็ยังนิยมเดินธุดงค์ไปนมัสการพระธาตุ
ที่สำคัญด้วย เพราะถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อาจจะ
บันดาลลาภอันประเสริฐแก่ผู้ไปสักการบูชาได้

ปราสาทสด๊กก๊อกธม

จุฬาทิพย์ หงษ์ทอง เรียบเรียง

งานเขียนรหัสทำผังขุดย้ายหินตกโคปุระ ปราสาทสด๊กก๊อกธม ๒๕-๒๙ ธันวาคม ๒๕๓๙

ปราสาทสด๊กก๊อกธม เป็นปราสาทหินสร้างขึ้นตามลักษณะศิลปเขมรแบบคลัง-บาปวน ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๕-๑๖ ก่อด้วยหินและศิลาแลงหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ประกอบไปด้วยส่วนสำคัญ ๒ ส่วน คือ ตัวปราสาท และบารายมีลักษณะดังนี้ คือ

๑. ตัวปราสาท

ด้านนอกสุดเป็นกำแพงแก้ว ก่อด้วยศิลาแลง มีทางเข้าออก ๒ ทาง คือ โคปุระ หรือ ชุมประตูทางเข้าด้านทิศตะวันออก ตัวชุมประตูสร้างด้วยหินทราย ทางเข้าอีกด้านหนึ่งอยู่ทางด้านทิศตะวันตก เป็นทางเข้าเล็กๆ ไม่มีชุม ถัดเข้าไปเป็นคูน้ำด้วยล้อมตัวปราสาท ตัวคูกว้าง ๒๐ เมตร

ถัดเข้าไปเป็นระเบียงคดล้อมรอบตัวปราสาทมีโคปุระ (ชุมประตู) อยู่กึ่งกลางกำแพงทั้ง ๔ ทิศ ชุมประตูทางด้านทิศเหนือ ใต้ ตะวันตก เป็นประตูหลอก ส่วนชุมประตูด้านทิศตะวันออกสามารถผ่านเข้าออกได้ ด้านข้างทั้งสองประตูทำเป็นหน้าต่างหลอกภายในชุมมีลักษณะเป็นห้องรูปกากบาทอีก ๓ เติบโตลุออกไปที่แนวระเบียงคดไม่ได้ เพราะก่อหินปิดกันไว้ทั้งสองด้าน สันนิษฐานว่าประตูกลางซึ่งเป็นประตูใหญ่ เป็นทางเข้าออกของกษัตริย์หรือคนสำคัญ มีประตูด้านข้างอีก ๒ ด้าน ซึ่งเป็นประตูขนาดเล็ก เป็นประตูทางเข้าออกของบุคคลทั่วไปและที่มุมทั้ง ๔ ด้านของระเบียงคดยังมีทางเข้าออกซึ่งเห็นได้ชัดเจน

บริเวณภายในระเบียงคตเป็นที่ตั้งของปราสาทประธานอยู่บริเวณกลางพื้นที่องค์ปราสาทมีประตูทางเข้าภายในเมืองทางเดียว ทางด้านทิศตะวันออก ส่วนอีก ๓ ด้านเป็นประตูหลอกปราสาทประธานนี้มีสภาพสมบูรณ์ค่อนข้างน้อยคงสภาพให้เห็นบริเวณด้านทิศตะวันตกและด้านทิศใต้ด้านหน้าปราสาทประธาน เป็นที่ตั้งของบรรณาลัยหรือห้องสมุด ซึ่งเป็นสถานที่ใช้เก็บตำรา คัมภีร์ ๒ หลัง มีประตูทางเข้าอยู่ทางทิศตะวันตก

บริเวณซุ้มประตูระเบียงคตมีทางเดินปูด้วยศิลาแลง ผ่านซุ้มประตูกำแพงแก้ว มุ่งหน้าสู่บารายหรือสระน้ำขนาดใหญ่ทางด้านทิศตะวันออก

ข้างทางเดินด้านทิศเหนือนอกกำแพงแก้วมีร่องรอยของสระน้ำขนาดเล็ก กว้างประมาณ ๒๐-๓๐ เมตร

๒. บาราย

มี ๒ แห่ง แห่งแรกอยู่ห่างจากกำแพงแก้วที่ล้อมรอบตัวปราสาทไปทางทิศตะวันออกเป็นระยะทางประมาณ ๑๗๐ เมตร บารายแห่งที่ ๒

ห่างจากกำแพงแก้วด้านทิศเหนือเป็นระยะทางประมาณ ๑๒๐ เมตร มีละม ซึ่งเป็นคันดินคล้ายฝายกันน้ำ

นอกจากนี้ ยังมีการสำรวจพบหลักศิลาจารึก ๒ หลัก ซึ่งมีความสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ราชวงศ์เขมรเป็นอย่างมาก จารึกหลักแรกพบเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑ ส่วนจารึกหลักที่ ๒ ถูกค้นพบก่อนปี พ.ศ. ๒๔๔๔

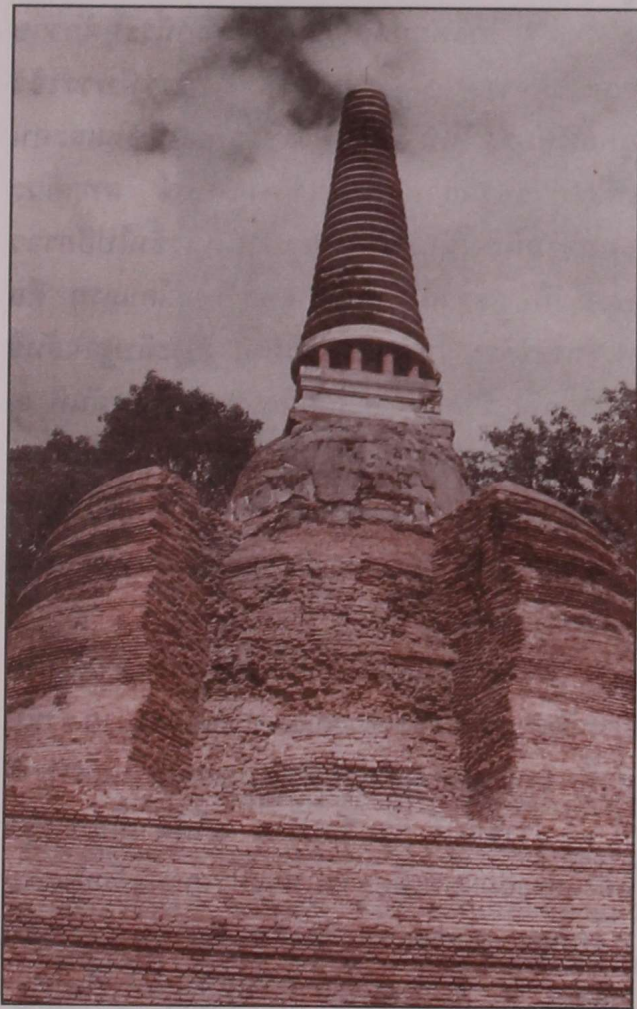
จารึกสดักก็อกกรม ๒ หลักนี้ระบุศักราชตรงกับ พ.ศ. ๑๕๙๕ เล่าถึงการที่พระเจ้าอุทัยทิตยวรมันที่ ๒ พระราชทานที่ดินและคนเพื่อสร้างปราสาทถวายแด่พราหมณ์ สทาศิวะ นอกจากนี้ยังได้เล่าเรื่องราวย้อนหลังขึ้นไปอีกราว ๒๐๐ ปี กล่าวถึงต้นตระกูลพราหมณ์คนแรก คือพราหมณ์ศิวะ โกวัญยะ ปุโรหิต ผู้ประดิษฐานลัทธิเทวราชขึ้นเป็นครั้งแรกในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๒ จากนั้นก็จะเล่าเรื่องลำดับการสืบราชสกุลพราหมณ์ควบคู่ไปกับพระนามพระมหากษัตริย์ไปจนถึงรัชกาลของพราหมณ์สทาศิวะ ในสมัยพระเจ้าอุทัยทิตยวรมันที่ ๒

ปราสาทสดักก็อกกรม จึงสำคัญต่อประวัติศาสตร์ของราชวงศ์เขมรเป็นอย่างมาก ดังนั้นสำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๔ ปราจีนบุรี กรมศิลปากร จะได้ดำเนินการขุดแต่งและออกแบบเพื่อการบูรณะปราสาทสดักก็อกกรม ด.โคกสูง จ.สระแก้ว ในเดือนมีนาคม-เมษายน ๒๕๔๐ นี้ ซึ่งเป็นปราสาทหินหลังสุดท้ายในประเทศไทย ที่จะได้รับการดำเนินการบูรณะแบบอนัสติโลซิส

โบราณสถานวัดขุนแสนและวัดใหม่ไชยวิชิต

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สำนักงานโครงการนตรประวัติศาสตรพระนครศรีอยุธยา

โบราณสถานวัดขุนแสน

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นจังหวัดที่จัดได้ว่ามีโบราณสถานสำคัญๆ ตั้งอยู่หลายแห่งด้วยกัน เนื่องจากเป็นสถานที่อันมีประวัติศาสตร์สืบทอดมาช้านาน จึงได้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวอันดับต้นๆ ที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจมากแห่งหนึ่ง โบราณ-

สถานที่เป็นที่รู้จักกันดีของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อาทิ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา วัดไชยวัฒนาราม วัดพระศรีสรรเพชญ์ วัดหน้าพระเมรุ คุ่มขุนแผน เป็นต้น ซึ่งกรมศิลปากร ได้ดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานเหล่านั้นไว้ เพื่อให้คงอยู่ในสภาพเดิมหรือใกล้เคียง และในปีพุทธศักราช ๒๕๓๙ อันเป็นปีแห่งการเฉลิมฉลองเนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี กรมศิลปากร กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ได้ร่วมกับจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และคณะกรรมการนักธุรกิจเพื่อสิ่งแวดล้อมไทย ดำเนินการอนุรักษ์วัดขุนแสน โดยทำการขุดแต่ง บูรณะ และปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณวัดให้เหมาะสม ซึ่งดำเนินงานมาตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๓๘ แล้ว รวมทั้งวัดใหม่ไชยวิชิตก็เช่นกัน

วัดขุนแสน ตั้งอยู่ภายในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาด้านตะวันออกเฉียงเหนือ ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โบราณสถานวางตัวในแนวเหนือ-ใต้ หันหน้าไปทางทิศเหนือสู่แม่น้ำลพบุรีซึ่งเป็นคูเมือง ไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่าสร้างขึ้นเมื่อใดและใครเป็นผู้สร้าง แต่ปรากฏในพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ว่า “ใน พ.ศ. ๒๑๒๗ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชขณะทรงดำรงพระยศกรมพระราชวังบวรสถานมงคลเสวยราชสมบัติ ณ เมืองพิษณุโลก ทรงยกทัพหลวงไปช่วยพระเจ้าหงสาวดีรบกับพระเจ้า

อังวะ เมื่อเสด็จ ถึงเมืองแครงแล้ว จึงยกทัพหลวง เสด็จกลับคืนมายังกรุงศรีอยุธยา” และมีรายละเอียดในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาว่า “การเสด็จไปราชการครั้งนี้พระองค์ทราบข่าวจากมหาเถรคันฉ่องภิกษุชาวมอญว่า พระเจ้าหงสาวดีทรงสั่งการให้ พระยาเกียรติ พระยาราม มาลอบประทุษร้ายพระองค์ เมื่อพระองค์ทรงทราบ จึงทรงประกาศอิสรภาพ ไม่เป็นเมืองขึ้นของหงสาวดีอีกต่อไป แล้วทรงนำพระมหาเถรคันฉ่อง พระยาเกียรติ พระยาราม และครอบครัวชาวมอญ กลับมาด้วย พระมหาเถรคันฉ่องนั้นทรงให้สถิต ณ วัดมหาธาตุ เป็นสมเด็จพระอริยวงศญาณ ตำแหน่งพระสังฆราชฝ่ายคามวาสี ส่วนพระยาเกียรติ พระยารามและครอบครัวชาวมอญทรงให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตำบลบ้านขมิ้น วัดขุนแสน” เนื่องจากโบราณสถานวัดขุนแสน มีสภาพเป็นวัดร้างมาตั้งแต่สิ้นกรุงศรีอยุธยา แม้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จะทรงพยายามรื้อฟื้นวัดขุนแสนขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง แต่ครั้งนั้นการปฏิสังขรณ์ยังไม่ทันแล้วเสร็จก็พอสิ้นรัชกาล โดยเจดีย์พระประธานนั้นการก่ออิฐหุ้มค้างอยู่เพียงปากกระฆัง ส่วนวิหารเพียงแต่ก่อผนัง ยังไม่ได้ยกเครื่องบน ทำให้วัดขุนแสนกลับคืนสภาพเป็นวัดร้างดังเดิม ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หลวงอนุรักษ์ภูเบศร์ (พร เดชะคุปต์) ข้าหลวงรักษากรุงเก่า ได้สร้างถนนรอบเมืองจากพระราชวังจันทร์เกษม เลียบไปตามแม่น้ำลพบุรี คือคลองเมืองทางด้านทิศเหนือไปจนถึงวัดธรรมิกราช ทำให้แนวคูวัดขุนแสนที่ขุดทะลุออกไปยังคูเมืองตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ ๔ ถูกถมลง

เนื่องจากวัดขุนแสนนั้น ตั้งอยู่ในย่านเศรษฐกิจการค้าที่สำคัญของเมือง คือ “ย่านหัวรอ” จึงมีประชาชนเข้ามาจับจองที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย

อย่างหนาแน่นมายาวนาน การเริ่มเข้ามาก่อสร้างในครั้งแรกๆ ย่อมต้องมีการปรับพื้นที่ อันหมายถึงการไถซากโบราณสถานต่างๆ ได้แก่ วิหาร เจดีย์ รายกำแพง และสิ่งก่อสร้างอันเป็นองค์ประกอบของวัดแต่โบราณ เสียหายไปอย่างมาก ดังนั้นสภาพเดิมของวัดขุนแสนก่อนการขุดแต่ง จึงเหลือเฉพาะเจดีย์ประธานเท่านั้นที่ยังคงอยู่ โดยมีบ้านเรือนราษฎรสร้างล้อมรอบอย่างหนาแน่น กล่าวได้ว่าบางหลังถึงกับใช้ฐานเจดีย์เป็นผนังบ้าน การฉาบปูนใหม่ทับฐานเจดีย์บางแห่งเพื่อใช้ประโยชน์นั้นได้สร้างความเสียหายต่อโบราณสถาน ส่วนที่มองเห็นอย่างเป็นรูปธรรมนั้นเป็นการทำลายมรดกทางวัฒนธรรม และบดบังทัศนียภาพของโบราณสถาน ในด้านนามธรรมย่อมเป็นการทำลายความหลัง ความศักดิ์สิทธิ์ของศาสนสถานแห่งนี้ลงอย่างสิ้นเชิง

วัดขุนแสน เป็นโบราณสถานสำคัญ ทั้งในด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดีและสถาปัตยกรรม สภาพของเจดีย์ชำรุดทรุดโทรมเกิดรอยแตกแยก เนื่องจากองค์เจดีย์มีการก่อสร้างทับซ้อนอย่างน้อย ๒ ครั้ง การก่ออิฐครั้งปฏิสังขรณ์นั้นไม่ประสานเป็นเนื้อเดียวกับสิ่งก่อสร้างครั้งแรก และเมื่อเกิดรอยแตกแยกที่เปลือกนอกจึงเกิดการทรุดตัวลงบางส่วนเกรงว่าจะพังลงมาทับบ้านเรือนของราษฎรที่สร้างอยู่โดยรอบโครงการอนุรักษ์และพัฒนาวัดขุนแสน ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายที่จะปฏิสังขรณ์ให้กลับคืนเป็นวัดที่มีพระสงฆ์ แต่จะทำการอนุรักษ์วัดขุนแสนนี้ไว้ให้มั่นคงถาวร ในฐานะที่เป็นหลักฐานทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์ เป็นหลักฐานด้านวัฒนธรรมของชาติ และเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ของชนรุ่นหลังต่อไป

เนื่องจากสภาพของผนังเจดีย์สมัยที่ก่อหุ้มในรัชกาลที่ ๔ นั้น บางส่วนได้ทรุดตัวลงมาแล้ว สภาพชิ้นส่วนเปื่อยยุ่ย แตกเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย จนไม่สามารถปรับตีด และจัดกลับเข้าที่เดิมได้ จำเป็น

โบราณสถานวัดใหม่ ไชยวิชิต

ต้องรื้อส่วนที่พังทลายออกทั้งหมด จึงจะแลเห็นเจดีย์องค์ที่ถูกหุ้มไว้ข้างใน ดังนั้น แนวความคิดในการบูรณะโบราณสถานวัดขุนแสน ได้ดำเนินการโดยรักษาและนำเสนอให้เห็นการก่อสร้างทั้ง ๒ สมัย เพื่อแสดงถึงอายุ ความเก่าแก่ และแนวความคิดในการรักษาโบราณสถานที่มีมาแต่โบราณ การบูรณะจึงพยายามรักษาสภาพดั้งเดิมของโบราณสถานให้มากที่สุด จะก่ออิฐเพิ่มเติมให้น้อยที่สุดในกรณีจำเป็น เช่น ก่อปิดแนวคาน เท่านั้น

ในปี ๒๕๓๘ สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๓ ได้เข้าไปดำเนินการบูรณะเร่งด่วนเฉพาะในส่วนของเจดีย์องค์ใน ตั้งแต่บัลลังก์ ถึงปล้องโฉน โดยเสริมโครงสร้าง ค.ส.ล. รัตรอบฐานบัลลังก์ เสริม ค.ส.ล. ในแกนเสาหอน และเสริมไม้เนื้อแข็งเพื่อรับชั้นบัวถลา แล้วก่ออิฐเสริมส่วนที่ชำรุด ผุกร่อน ตลอดจนฉาบปูนจับขอบผิวปูนฉาบของเดิมให้แข็งแรงยิ่งขึ้น จนกระทั่งปี ๒๕๓๙ เมื่อชดเชยโยกย้ายบ้านเรือนของราษฎรทั้ง ๑๑ รายแล้ว จึงได้ดำเนินการบูรณะโบราณสถานที่เหลือโดยการเสริมโครงสร้าง ค.ส.ล. เข้าไปในฐานเจดีย์องค์นอกเพื่อรัดและรับน้ำหนักส่วนของเจดีย์ของเดิม และส่วนที่ก่อเพิ่มเติม ให้มั่นคงแข็งแรงมากขึ้นและไม่ให้เกิดการทรุดตัวลงไปมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน รื้อและยกอิฐที่ก่อหุ้มในสมัย

โบราณสถานวัดขุนแสน

รัชกาลที่ ๔ ทางด้านทิศตะวันตก ที่ทรุดตัว แต่บางชั้นส่วนสามารถจัดเข้าที่เดิมได้ อย่างไรก็ตามบริเวณนี้ได้ดำเนินการเสริมความมั่นคงให้เจดีย์องค์ในเป็นสำคัญ ดังนั้นด้านนี้จะมองเห็นโบราณสถานที่ทับซ้อนกัน ๒ สมัย นอกจากนั้นยังได้ก่ออิฐเสริมรับในส่วนที่ชำรุด ผุกร่อน หลุดหายไป โดยเฉพาะก่อปิดช่องที่ถูกขุดเจาะเป็นรูโพรง เพื่อให้องค์เจดีย์มีความมั่นคงแข็งแรงมากขึ้น วิธีการเสริมโครงสร้าง ค.ส.ล. ให้กับเจดีย์นั้น ทำเฉพาะองค์นอกเท่านั้น เนื่องจากลักษณะการก่ออิฐหุ้มนั้นก่อหนาเพียง ๖๐ เซนติเมตร ส่วนเจดีย์องค์ในนั้นสภาพโดยทั่วไปมีความแข็งแรง และมั่นคงอยู่แล้ว เมื่อได้เสริมความมั่นคงเจดีย์องค์นอกจนแข็งแรงดีแล้ว ก็เปรียบเหมือนโครงสร้างขนาดใหญ่หุ้มองค์ในไปในตัวและนอกจากนี้เมื่อเสริมโครงสร้างและก่ออิฐเรียบร้อยแล้วได้เทผลคอนกรีตปิดส่วนที่ยังเป็นช่องว่าง เพื่อไม่ให้น้ำสามารถไหลซึมเข้าไปทำลายโครงสร้างภายในได้อีกรวมทั้งติดตั้งสายล่อฟ้าเพื่อป้องกันอันตรายจากฟ้าผ่าอีกด้วย

โบราณสถานที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง ที่กรมศิลปากรได้ทำการบูรณปฏิสังขรณ์ และได้มีพิธีเปิดพร้อมกับโบราณสถานวัดขุนแสน เมื่อวันที่ ๑๘ ธันวาคม ๒๕๓๙ โดยสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์

นครินทร์ เสด็จเป็นองค์ประธานทรงเปิดเพื่อเป็นการเฉลิมฉลอง เนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี คือ วัดใหม่ไชยวิชิต

วัดใหม่ไชยวิชิต ตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือของเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาริมแม่น้ำลพบุรี ปัจจุบันอยู่ในเขตปกครองตำบลท่าवासกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา บริเวณที่ตั้งของวัดใหม่ไชยวิชิต แต่เดิมในสมัยอยุธยาเป็นพื้นที่ชานพระนคร กล่าวคือเป็นพื้นที่ระหว่างพระราชวังหลวงกับแม่น้ำลพบุรี มีแนวถนนโบราณปูด้วยอิฐ ชื่อว่า “ถนนประตูหิน” ซึ่งมีแนวจากป้อมปากท่อนานไปกับกำแพงพระราชวังมาชนฉนวนน้ำท่าवासกรี ซึ่งเป็นท่าเรือที่ประทับประจำพระราชวังหลวง ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พื้นที่บริเวณปัจจุบันอันเป็นที่ตั้งของวัดใหม่ไชยวิชิตนี้ เป็นที่ตั้งของเจอนพระยาไชยวิชิตสิทธิศาสตรามหาประเทศราชสุรชาติเสนาบดี (เผือก) ผู้รักษากรุงเก่า มีหลักฐานปรากฏอยู่ในนิราศภูเขาทอง ซึ่งสุนทรภู่แต่งขึ้นราว พ.ศ. ๒๓๗๑ พระยาไชยวิชิต (เผือก) เป็นผู้ทำการปฏิสังขรณ์วัดหน้าพระเมรุใหม่ทั้งหมด ท่านได้ถึงแก่อนิจกรรมในรัชกาลที่ ๓ นั้นเอง แต่ไม่พบหลักฐานว่าเมื่อปีใด

สำหรับวัดใหม่ไชยวิชิตนั้น ทราบแต่เพียงว่าสร้างในรัชกาลที่ ๓ แต่ไม่พบหลักฐานว่าสร้างในพุทธศักราชใด แต่วัดนี้ตั้งอยู่ในบริเวณที่เคยเป็นเจอนของพระยาไชยวิชิต (เผือก) สันนิษฐานว่าในตอนปลายรัชกาลที่ ๓ พระยาไชยวิชิตอาจจะย้ายเจอนไปสร้างที่อื่นและยกที่เจอนเดิมสร้างเป็นวัด หรืออาจจะเป็นไปได้ว่าภายหลังอนิจกรรมของพระยาไชยวิชิต (เผือก) แล้วบรรดาญาติพี่น้องได้ร่วมกันสร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์ก็ได้ อย่างไรก็ตามการตั้งชื่อวัดนี้ว่า “วัดใหม่ไชยวิชิต” ย่อมบ่งบอกว่าเป็นวัดสร้างใหม่ และเกี่ยวข้องกับพระยาไชยวิชิตอย่างแนนอน สิ่งสำคัญของวัดแห่งนี้คือ พระอุโบสถสร้างเป็นประธานของวัด เจดีย์แบบย่อมุมไม้สิบสองสร้างอยู่ทางด้านหน้า ๑ องค์ โดยมีกำแพงแก้วล้อมรอบชั้นหนึ่ง ส่วนทางด้านทิศเหนือของวัด ยังปรากฏซากอาคารก่อด้วยอิฐอีกหมู่หนึ่ง สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นหมู่กุฏิ องค์ประกอบอย่างหนึ่งของวัด

และแล้วโบราณสถานที่สำคัญทั้งสองนี้ ก็อยู่ในสภาพที่งามสง่าดังเดิม เป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทยที่สืบเนื่องมาแต่โบราณ เป็นอนุสรณ์แสดงความเป็นประวัติศาสตร์ของนครประวัติศาสตร์แห่งนี้ เป็นความภาคภูมิใจที่มีใช้จะเกิดขึ้นต่อชาวพระนครศรีอยุธยาเท่านั้น แต่เป็นของคนไทยทั้งประเทศ

ความคล้ายคลึงในวิถีชีวิต ของชาวเอเชียอาคเนย์

งานพิเศษ*

ลักษณะของความคล้ายคลึงในวิถีชีวิตของมนุษย์ จะเห็นได้จากการเลือกที่อยู่อาศัย จะเลือกที่อยู่ใกล้แม่น้ำ ทะเล คลอง หนอง บึง ก่อนจะเลือกที่ราบ ทุกๆ ชาติในเอเชียอาคเนย์จะมีลักษณะวิถีชีวิตคล้ายกันในความเป็นอยู่ ความเชื่อ พิธีกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรม แต่เอกลักษณ์ของแต่ละชาติจะแตกต่างกันไป บรรดาวัฒนธรรมและสังคมที่อยู่ในเขตเอเชียอาคเนย์จัดว่าอยู่ในภูมิภาค สิ่งแวดล้อมเดียวกัน คือตั้งอยู่ระหว่างทวีปเอเชียและทวีปออสเตรเลีย ในบริเวณเส้นศูนย์สูตรแถบมรสุมเขตร้อน ย่อมส่งผลให้วิถีชีวิตมีความคล้ายคลึงกัน

การแพร่กระจายวัฒนธรรม การถ่ายทอดและการผสมผสานกลมกลืนทางวัฒนธรรม มีหลักฐานยืนยันทางประวัติศาสตร์ และพิสูจน์ได้ว่าวัฒนธรรมนั้นมีการเคลื่อนย้ายจากชนกลุ่มหนึ่งไปยังอีกกลุ่มหนึ่ง

แหล่งวัฒนธรรมเก่าแก่ที่สุดในเอเชียอาคเนย์ได้แก่ อินเดีย อาหรับ จีน และชาติตะวันตก ซึ่งมีการติดต่อกันไม่ขาดสาย วัฒนธรรมจึงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวเอเชียอาคเนย์เป็นอย่างมาก นอกจากนี้ ยังมีความเชื่อทางศาสนาเข้ามามีบทบาทอีกด้วย สถาปัตยกรรมที่ใกล้เคียงของคนไทยและเป็นที่รู้จักคุ้นเคยกันดีของทุกคนก็คือ บ้าน วัด วัง การตั้งถิ่นฐานของคนไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัย

อยุธยา รัตนโกสินทร์ และเนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรมที่ต้องอาศัยแหล่งน้ำเป็นปัจจัยยังชีพ การคมนาคมก็ต้องอาศัยทางน้ำเป็นหลักเช่นกัน

ด้านรูปทรงสถาปัตยกรรมนั้นจะพบว่าเป็นเรือนไม้ ๒ ประเภท ประเภทแรกก็คือ เรือนไม้ไผ่ อีกประเภทหนึ่งเป็นเรือนเครื่องผูกต่างๆ เรือนไม้จริง ซึ่งจะยกพื้นสูงจากพื้นดิน โครงสร้างหลักเป็นไม้ หลังคามุงจาก กระเบื้องดินเผา ใบตองตึง ทรงหลังคามีความลาดชัน หลังคาจั่ว การสร้างสรรค์วงการศิลปะของโลกจะเป็นไปโดยการแลกเปลี่ยนผลงาน ระหว่างกลุ่มชนในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมด้วยกันทั้งสิ้น

ในกลุ่มชนแถบเอเชียอาคเนย์มีลัทธิ ศาสนาและความเชื่อต่างๆ ที่คล้ายคลึงกัน โดยมีพิธีกรรมทางศาสนา การนับถือศาสนา และตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีที่ค่อนข้างคล้ายคลึงกัน แต่จะต่างกันไปในความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชาติเท่านั้น โดยเริ่มจากการนับถือศาสนา เมื่อมีความศรัทธาความเชื่อถือเกิดขึ้นแล้ว ก็จะนำมาปฏิบัติและยึดถือเป็นประเพณี ซึ่งจะสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน เช่น พิธีกรรมทางศาสนาเกี่ยวกับวันเข้าพรรษาและประเพณีแห่เทียนพรรษา

*เรียบเรียงจาก : การสัมมนาเรื่อง “วัฒนธรรมเอเชียอาคเนย์ - ความคล้ายคลึงในวิถีชีวิต” เมื่อ ๒๖-๒๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๙ โดยกองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์

โขน ละคร เป็นศิลปวัฒนธรรมประจำชาติในกลุ่มเอเชียอาคเนย์ ซึ่งเราสามารถเห็นการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ในประเทศต่างๆ เช่น อินโดนีเซีย อินเดีย ไทย ซึ่งมีเนื้อหาและความเป็นมาคล้ายกันมากจะต่างกันก็เพียงภาษาเท่านั้น

หน้ากากก็เป็นศิลปะอีกแขนงหนึ่งที่ใช้ภาษาสัญลักษณ์ ศิลปะพื้นบ้านได้สืบทอดกันมา และได้รับมาจากประชาชนในภาคตะวันตกเฉียงใต้ของจีน

การแสดงละครกลางแจ้ง การแสดงละครพื้นบ้านและละครวิทยุทัศน์า จะพบได้จากนาฏศิลป์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่นเดียวกับประเทศจีน เช่น ความคล้ายคลึงกันในสาขานาฏศิลป์ของทุกชาติในแถบเอเชียอาคเนย์ และจากการที่สังคมของมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งในแต่ละครั้งจะมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ ค่านิยม แนวคิด ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นตัวทำให้พฤติกรรมของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไป

ระบบความเชื่อก็จัดเป็นสถาบันทางสังคมอีกอย่างหนึ่งที่ช่วยให้เกิดการจัดระเบียบทางสังคมขึ้น ซึ่งแต่ละกลุ่มนั้นต่างก็มีวัฒนธรรม ความเชื่อที่เป็นของตน ในทุกสังคมจะมีความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติทั้งสิ้น จะพบได้จากเรื่องของศาสนาตลอดจนพิธีกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีอันเนื่องมาจากความเชื่อ เช่น พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากิน และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชนในสังคม

อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจทำให้การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและสังคมเป็นไปอย่าง

รวดเร็ว วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนต่างๆ ในสังคมไทยส่วนใหญ่จะถูกทำลายให้เสื่อมสลายไป ภายใต้กระแสการพัฒนาทุนนิยมที่ต่อเนื่อง ความเป็นนิคม และการขยายตัวของทุนนิยมเอกชน จะกระตุ้นความล่มสลายของวัฒนธรรมดั้งเดิมที่หลงเหลืออยู่ให้เร็วขึ้น

วัฒนธรรมในเอเชียอาคเนย์ที่ไม่เกี่ยวข้องกับโลกภายนอกในเรื่องของระบบการค้าเสรี ความสลับซับซ้อนกับธุรกิจการค้าที่มีระบบทุนนิยมเข้ามาเกี่ยวข้องมากขึ้น เมื่อมีการติดต่อในเรื่องธุรกิจการค้าซึ่งกันและกันแล้วจะนำเอาวัฒนธรรมมาด้วย จึงเกิดการผสมผสานกันในการที่จะมีวัฒนธรรมใหม่ๆ เกิดขึ้น และจะมีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกันจนเกิดความคล้ายคลึงกัน

อนาคตของวัฒนธรรมเอเชียอาคเนย์นับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน มีความหลากหลายในกลุ่มวัฒนธรรมชาติพันธุ์ของความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคม ส่วนชุมชนเกษตรกรรมนั้น ในแต่ละประเทศจะมีความแตกต่างกัน แต่ก็สามารถอยู่รวมกันได้ และในการเผชิญหน้ากับโลกภายนอกที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้เกิดความคล้ายคลึงกันในเรื่องของศาสนาและศิลปะ การค้าจะเป็นสื่อในการนำเอาวัฒนธรรมใหม่ๆ เข้ามาในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ การแพร่กระจายของลัทธิการปกครองมีส่วนทำให้การเมืองการปกครองในภูมิภาคนี้เปลี่ยนแปลงไป แต่วัฒนธรรมไม่มีวันกลับมาเหมือนเก่า มีแต่จะก้าวไปข้างหน้า โดยอาศัยความเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกาภิวัตน์

แนะนำผู้บริหาร

งานเผยแพร่

ฉบับที่แล้ว เราได้รู้จักกับหน่วยงานฝ่ายต่างๆ ในสำนักงานเลขานุการกรมกันไปแล้ว ฉบับนี้ ใครขอแนะนำให้รู้จักกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ ที่ได้จัดทำสารกรมศิลปากร ผ่านสายตาผู้อ่านมาโดยตลอด ฝ่ายเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ แบ่งงานภายในออกเป็น ๖ งาน คือ งานโสตทัศนูปกรณ์ งานแผนและวิชาการ งานศิลปกรรม งานธุรการ งานส่งเสริมและประชาสัมพันธ์และงานเผยแพร่

นายจุมล สอนเสริม

- เกิด** ๑๔ มีนาคม ๒๔๙๗
- การศึกษา** ปริญญาตรีครุศาสตรบัณฑิต (เทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการศึกษา) วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
- การทำงาน**
- พ.ศ. ๒๕๑๘ ข้าราชการครูโรงเรียนวัดจันทาราม และโรงเรียนกระบุรี อำเภอกระบุรี จังหวัดระนอง
- พ.ศ. ๒๕๒๙ ช่วยราชการกองมวชนสัมพันธ์ กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน (กอ.รมน.) สวนที่ ๓
- พ.ศ. ๒๕๓๐ เจ้าหน้าที่บริหารงานพัสดุและประชาสัมพันธ์ สำนักงานกิจการพิเศษ สป.ศธ.
- พ.ศ. ๒๕๓๓ ปฏิบัติหน้าที่หัวหน้าฝ่ายการศึกษาอันเนื่องมาจากพระราชดำริและงานแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง สำนักงานกิจการพิเศษ สป. ศธ.
- พ.ศ. ๒๕๓๘ โอนมารับราชการกรมศิลปากรในตำแหน่งนักจดหมายเหตุแห่งชาติ รักษาการในตำแหน่งหัวหน้า ฝ่ายเผยแพร่และประชาสัมพันธ์
- ตำแหน่งปัจจุบัน** เจ้าหน้าที่บริหารงานเผยแพร่ ๗ (หัวหน้าฝ่ายเผยแพร่และประชาสัมพันธ์)

นางสาวอารีพร อำนวยกิจเจริญ

- การศึกษา** วารสารศาสตรบัณฑิต (ประชาสัมพันธ์และโฆษณา)
วารสารศาสตรมหาบัณฑิต (สื่อสารมวลชน)
คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์
- การทำงาน** เริ่มรับราชการ พ.ศ. ๒๕๒๗ ตำแหน่ง นักวิชาการเผยแพร่ ๓
ฝ่ายเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ สำนักงานเลขาธิการกรม กรมศิลปากร
- ตำแหน่งปัจจุบัน** นักวิชาการเผยแพร่ ๖ (หัวหน้างานโสตทัศนูปกรณ์)

นายสิงห์คม บริสุทธิ์

- เกิด** วันที่ ๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๙๖
- การศึกษา** วิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพ ทุ้มหาเมฆ แผนกวิชาถ่ายภาพ
และการพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๑๙
- ผลงาน** ๑. ได้รับรางวัล ถ่ายภาพหนังสือยอดเยี่ยม ประจำปี ๒๕๓๖
การประกวดหนังสือแห่งชาติ
๒. รางวัลชนะเลิศการประกวดปฏิทินประจำปี พ.ศ. ๒๕๓๒ ด้านส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
- ตำแหน่งปัจจุบัน** นายช่างภาพระดับ ๕ (หัวหน้างานแผนและวิชาการ)

นายชาญณรงค์ คงโกคา

- เกิด** ๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๘
- การศึกษา** - ศึกษาศาสตรบัณฑิต (ศษบ.) คณะศิลปกรรม วิทยาลัย
เทคโนโลยีและอาชีวศึกษา
- การศึกษามหาบัณฑิต (กศม.) เอกศิลปศึกษา คณะ
ศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (ประสานมิตร)
- การทำงาน** เริ่มรับราชการ พ.ศ. ๒๕๒๐ ในตำแหน่งช่างศิลปกรรม ๑ (กองหัตถศิลป์)
- ตำแหน่งปัจจุบัน** นักวิชาการช่างศิลป์ ๕ (หัวหน้างานศิลปกรรม)

นางเพ็ญใจ บุตะศรีนทร์

เกิด ๑๑ ตุลาคม ๒๔๘๖ ภูมิลำเนา จังหวัดกาญจนบุรี
การทำงาน เริ่มรับราชการเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔ ทำหน้าที่เสมียนแผนก
เผยแพร่และสถิติ
ตำแหน่งปัจจุบัน เจ้าหน้าที่ธุรการ ๔ (หัวหน้างานธุรการ)

นางสาวศรีภัทรา ทอมชื่น

การศึกษา นิเทศศาสตรบัณฑิต (วารสาร) มหาวิทยาลัยกรุงเทพ
การทำงาน เริ่มรับราชการเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๗ ตำแหน่งนักวิชาการ
เผยแพร่ ๓ ฝ่ายเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ สำนักงาน
เลขานุการกรม
ตำแหน่งปัจจุบัน นักวิชาการเผยแพร่ ๔ (หัวหน้างานส่งเสริมและประชาสัมพันธ์)

นางสาวนวรรตน์ พรหมย้อย

เกิด ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓
การศึกษา ศิลปศาสตรบัณฑิต (นิเทศศาสตร์) วิทยาลัยครูสวนสุนันทา
การทำงาน ๑๖ กันยายน ๒๕๓๗ เริ่มรับราชการในตำแหน่งนักวิชาการ
เผยแพร่ ๓ ฝ่ายเผยแพร่และประชาสัมพันธ์
ตำแหน่งปัจจุบัน นักวิชาการเผยแพร่ ๔ (หัวหน้างานเผยแพร่)

วัดเจ็ดยอด (จังหวัดเชียงใหม่)

สุริย์ หยาตพกา

จังหวัดเชียงใหม่ เป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่งทางภาคเหนือ มีโบราณสถาน วัดวาอารามที่สำคัญอยู่หลายแห่ง หนึ่งในโบราณสถานที่สำคัญนั้นคือ “วัดเจ็ดยอด” หรือมีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “วัดมหาโพธาราม” วัดเจ็ดยอดตั้งอยู่ที่ถนนชูปเปอร์ไฮเวย์ ตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

วัดเจ็ดยอด สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๙๙๘ ตรงกับสมัยของพระเจ้าติโลกราช ครั้นถึง พ.ศ. ๒๐๒๐ ได้ใช้วัดแห่งนี้เป็นที่จัดประชุมสังคายนาพระไตรปิฎก ครั้งที่ ๘ เมื่อ พ.ศ. ๒๐๓๐ พระเจ้าติโลกราชทิวงคต (ตาย) พระยอดเชียงราย ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสในขณะนั้น ได้สร้างสถูปขึ้นภายในวัดนี้เพื่อบรรจุพระอัฐิของพระเจ้าติโลกรมหาราช ภายหลังการทำพิธีพระราชทานเพลิงศพแล้ว ครั้นถึง พ.ศ. ๒๐๖๘ พระเมืองแก้วซึ่งเป็นเจ้าอาวาสองค์ต่อมาโปรดให้สร้างวิหารและเจดีย์ขึ้นภายในวัดแห่งนี้อีก และนำเอาพระแก่นจันทน์แดง ซึ่งเป็นพระพุทธรูปมาประดิษฐานไว้ในกุฎด้านหลังโบสถ์เพื่อให้ประชาชนเข้ามานมัสการ

จากการสันนิษฐาน การเรียกชื่อวัดนี้ว่าวัดเจ็ดยอดนั้น ก็คงจะเป็นเพราะว่ามีเจดีย์ใหญ่ซึ่งเป็นเจดีย์ประธานอยู่หนึ่งองค์ และรายล้อมไปด้วยเจดีย์ขนาดย่อมอีก ๖ องค์ นั่นเอง

โบราณสถานวัดเจ็ดยอด (มหาโพธาราม) มีลักษณะแบบสถิตมหาเจดีย์พุทธคยา ประเทศอินเดีย ตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมสูง ที่ฐานทำเป็นซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูป ด้านหน้าและด้านหลังมี

รูปปูนปั้นรูปเทวดาและนางฟ้าประดับอยู่โดยรอบฐาน มีลวดลายที่เป็นศิลปะของจีน องค์เจดีย์ประธานและเจดีย์ทิศที่สี่เป็นเจดีย์สี่เหลี่ยม ส่วนเจดีย์สององค์ด้านเป็นเจดีย์ทรงระฆัง

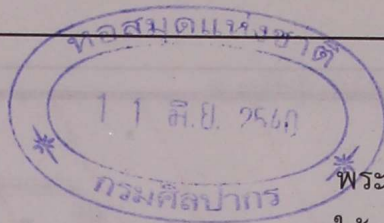
กุ้บรรจุพระอัฐิพระเจ้าติโลกราช ปัจจุบันก็คงอยู่ในวัดเจ็ดยอดแห่งนี้

ลักษณะของเจดีย์ตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยม มีชั้นบัวหงายรองรับองค์เรือนธาตุ ซึ่งมีซุ้มทั้งสี่ด้านทางทิศตะวันออกประดิษฐานพระพุทธรูปเหนือชั้นเรือนธาตุขึ้นไปเป็นชั้นบัวถลาและชั้นมัลลิกา ๓ ชั้น รองรับองค์ระฆัง ไม่มีบัลลังก์รองรับปล้องไฉน

อนิมิสเจดีย์ เป็นเจดีย์ที่ได้รับอิทธิพลของรัตนเจดีย์ที่วัดกุฎลำนพูน คือ เป็นเจดีย์แปดเหลี่ยมย่อชั้นขึ้นไป มีซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปโดยรอบกำแพงแก้วล้อมรอบ ที่กำแพงเจาะเป็นรูปกากบาทโดยรอบ

กุ้ประดิษฐานพระแก่นจันทน์แดง ตั้งอยู่ด้านหลังโบสถ์ ฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยม ถัดขึ้นมาเป็นซุ้มคูหาทั้งสี่ด้าน มีลวดลายปูนปั้นประดับเหนือชั้นขึ้นไป ทำเป็นคล้ายยอดปราสาท

ปัจจุบัน กรมศิลปากร ได้ทำการซ่อมแซมบูรณปฏิสังขรณ์ ให้อยู่ในสภาพที่ดี และยังปรากฏหลักฐานการก่อสร้างด้วยศิลาแดง จนตราบเท่าทุกวันนี้ ถ้าหากท่านมีโอกาสเดินทางไปเยี่ยมเยียนจังหวัดเชียงใหม่ก็ควรไปนมัสการ พระอัฐิ พระเจ้าติโลกรมหาราช ณ สถิตมหาเจดีย์วัดเจ็ดยอดโบราณสถานสำคัญและเก่าแก่แห่งหนึ่งของไทย

สิ่งสำคัญภายในวัด

พระวิหารหลวง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างพระราชทานช่วยเจ้าพระยาจักรีบริดินทร เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๘๐ ให้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปไตรรัตนนายก ซึ่งเป็นที่นิยมนับถือกันทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่ชาวจีน เรียกกันตามแบบจีนว่า “ซำปอฮุดกง หรือ ซำปอกง” เมื่อถึงเทศกาลงานวัด บรรดาชาวจีนทั้งหลายจะร่วมกับทางวัดจัดงานนมัสการ มีการแสดงงิ้ว ทิ้งกระจาด และเสี่ยงทายเป็นประจำ ในวันสิ้นเดือน ๙ ของทุกปี

พระวิหารหลวงนี้ขนาดกว้าง ๓๑.๔๒ เมตร ยาว ๓๖.๘๕ เมตร ลักษณะการก่อสร้างเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมไทย ก่ออิฐถือปูน หลังคามุงกระเบื้องเคลือบ ประดับช่อฟ้า ใบระกา หน้าบันสลักลายดอกไม้ประดับกระจก ชุ่มประตูดหน้าต่างเป็นลายดอกไม้บันปิดทองประดับกระจก ด้านในพระวิหารหลวงที่ผนังและเสาเป็นลายดอกไม้ ด้านหน้าพระวิหารหลวง มีชุมประตูดหิน เสาหิน และตุ๊กตาหินศิลปะจีนตั้งเรียงรายอยู่

พระอุโบสถ ตั้งอยู่ข้างพระวิหารหลวงด้านตะวันออก ฐานที่ตั้งพระอุโบสถเดิมเป็นบ้านของเจ้าพระยาจักรีบริดินทร (โต) เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนขนาดกว้าง ๒๐.๘๘ เมตร ยาว ๓๐.๘๐ เมตร ลักษณะสถาปัตยกรรมจีน ไม่มีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ประดับ หน้าบันบันลายดอกไม้ประดับกระเบื้องเคลือบสลักสีลายจีน ชุ่มประตูดหน้าต่างบันลายดอกไม้ประดับกระจก ภายในพระอุโบสถมีภาพจิตรกรรมฝาผนังเกี่ยวกับเรื่องพุทธประวัติและรูปเครื่องบูชาห้าหมู่แบบไทยปนจีน ซึ่งเขียนตามแบบภาพฝาผนังพระอุโบสถวัดราชโอรสาราม เสาเขียนลายทองข้าวบิณฑ์ มีพระพุทธรูปปางป่าเลไลยก์ประดิษฐานเป็นพระประธาน ขนาดพระอังสากว้าง ๖๐ เซนติเมตร สูง ๕.๖๕ เมตร

หอพระธรรมมณเฑียรเกลิงพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สร้างในปี พ.ศ. ๒๔๐๘ เป็นที่เก็บพระไตรปิฎกและพระคัมภีร์ต่างๆ เป็นอาคารสองชั้นก่ออิฐถือปูน มีระเบียงล้อมรอบ หลังคาประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ หน้าบันสลักลายเปลว ปิดทอง ประดับกระจก ตรงกลางสลักเป็นรูปเครื่องราชกกุธภัณฑ์ ชุ่มประตูดหน้าต่างบันลายดอกไม้ ตรงกลางสลักรูปพระมหามงกุฎประดิษฐานเหนือพานแว่นฟ้า บานประตูดหน้าต่างสลักลายดอกไม้ปิดทองประดับกระจก

พระวิหารน้อย ตั้งอยู่ด้านเหนือพระวิหารหลวง ขนาดรูปทรงเดียวกับพระอุโบสถ เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปางต่างๆ จำนวนมาก พระประธานเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย

หอระฆัง ๓ หอ ๒ หอ ตั้งอยู่ด้านหลังพระวิหารหลวง และหอพระธรรมมณเฑียรเกลิงพระเกียรติ อีกหอหนึ่งตั้งอยู่ด้านเหนือพระวิหารหลวง ซึ่งพระสุนทรสมภาร (พรหม) สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๕ เป็นที่ประดิษฐานระฆังใหญ่ซึ่งพระสุนทรสมภาร และคณะกรรมการอีก ๗ นาย มอบให้นายฟูจิฉะรา ชาวญี่ปุ่น หล่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระพุทธรูปไตรรัตนนายก เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๔

เจดีย์บรรจุอัฐิเจ้าพระยาจักรีบริดินทร (โต)

เจ้าพระยารัตนบริดินทร (รอด กัลยาณมิตร) เมื่อครั้งเป็นพระยาราชวรานุกุล สร้างขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๐๗ เป็นเจดีย์เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ตั้งอยู่บนฐานแปดเหลี่ยม ประดับหินอ่อน มีกำแพงแก้วล้อมรอบบันไดขึ้นลงสองข้าง และมีปรางค์หินแบบจีนตั้งอยู่สี่มุมกำแพง

วัดกัลยาณมิตร เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรมหาวิหาร ตั้งอยู่เลขที่ ๖๕๖ ถ.เทศบาลสาย ๑ แขวงวัดกัลยาณมิตร เขตธนบุรี กรุงเทพฯ ตรงปากคลองบางกอกใหญ่ด้านฝั่งตะวันตก ซึ่งตรงข้ามกับโรงเรียนราชินี ปากคลองตลาด จึงนับว่าเป็นวัดที่มีความสำคัญอย่างยิ่งแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร

เจติยยะคม

ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ การสร้างอาคารสถาปัตยกรรมต่างๆ ยังคงนิยมทำตามแบบอยุธยาหรือ “เมื่อครั้งบ้านเมืองยังดี” เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงบูรณะปฏิสังขรณ์วัดโพธาราม ได้โปรดให้สถาปนาเจติยยะคมสิบสองชั้น เพื่อเป็นที่บรรจุหุ่นพระศรีสรรเพชญ์พุทธปฏิมากร ซึ่งชำรุดและชดอมมาแต่วัดพระศรีสรรเพชญ์ในพระนครศรีอยุธยา เจติยยะคมยังพบว่ามีการสร้างต่อมาอีก จนกระทั่งในปลายรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ความนิยมในเจติยยะคมจึงได้เริ่มหายไปพร้อมกับ การเข้ามาแทนที่ของเจติยยะทรงกลม

รูปแบบของเจติยยะคมในสมัยนี้ ยังคงเป็นการสืบทอดมาจากเจติยยะคมแบบทรงเครื่องในสมัยอยุธยาตอนปลาย ซึ่งมีลักษณะสำคัญซึ่งประกอบด้วยฐานสิงห์เรียงซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไปสามชั้น รองรับบัวกลุ่มและองค์ระฆัง ทั้งหมดอยู่ในผังยะคม เหนือองค์ระฆังเป็นบัลลังก์รองรับบัวกลุ่มเถาซึ่งทำหน้าที่แทนปล้องไฉน ถัดขึ้นไปเป็นปลีลูกแก้ว ปลียอด และเม็ดน้ำค้าง ตามลำดับ

เจติยยะทรงกลม

เจติยยะทรงกลมที่สร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ ส่วนใหญ่เป็นการนำแบบอย่างมาจากเจติยยะสุโขทัยและอยุธยา เมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงผนวชอยู่นั้น ได้เสด็จทอดคันขึ้นไปถึงหัวเมืองฝ่ายเหนือ และได้ทรงพบเห็นแบบอย่างของเจติยยะสุโขทัยจำนวนมากเป็นที่ต้องพระทัย ครั้นเมื่อเสด็จมาประทับที่วัดบวรนิเวศวิหาร จึงโปรดให้สถาปนาเจติยยะทรงกลมขึ้นที่บนไพทีต่อกับพระอุโบสถ เจติยยะที่สร้างขึ้นนี้เชื่อกันว่าทรงนำแบบอย่างมาจากเจติยยะบนยอดเขาพนมเพลิงกลางเมืองศรีสะเกษ จึงนับเป็นเจติยยะทรงกลมองค์แรกที่ปรากฏขึ้นในกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งในขณะนั้นยังอยู่ในช่วงปลายแผ่นดินของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

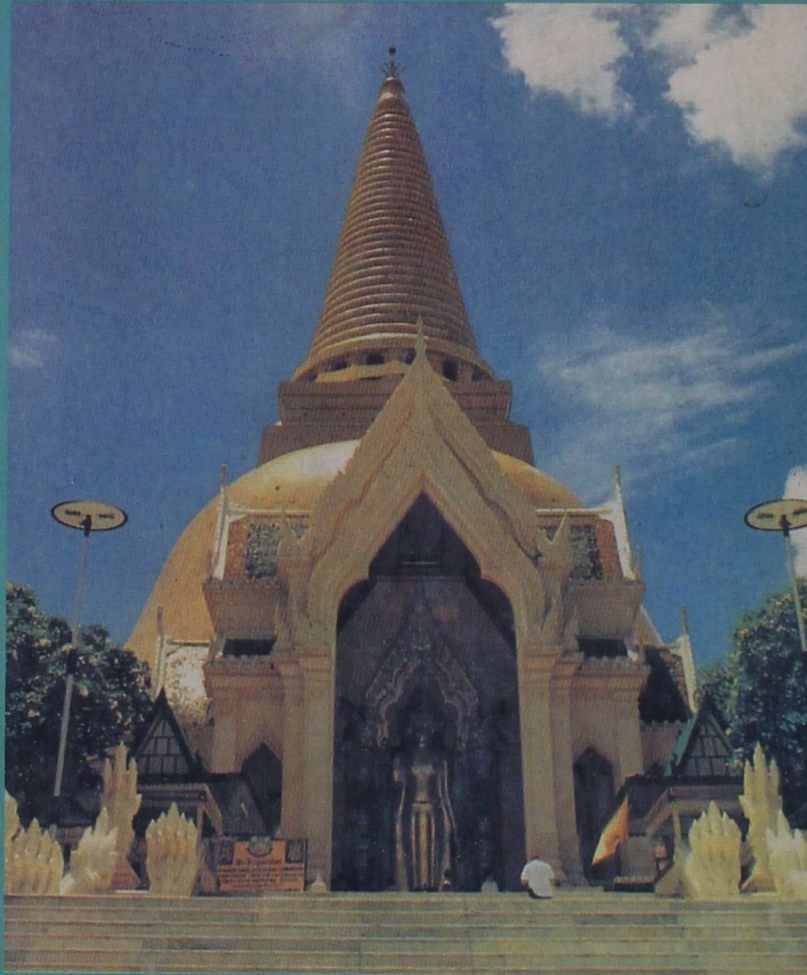
ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ความนิยมในเจติยยะทรงกลมได้มีมากขึ้นเป็นลำดับ โดยใช้เป็นเจติยยะหลักของวัดสำคัญต่างๆ เช่น เจติยยะทรงกลมที่วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมารามซึ่งเป็นวัดประจำรัชกาล เจติยยะที่วัดประยุรวงศาวาส และพระศรีรัตนเจติยยะ ภายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เป็นต้น ความนิยมในเจติยยะทรงกลมนี้ยังได้แพร่หลายไปตามหัวเมืองด้วย เป็นต้นว่า พระปฐมเจติยยะ จังหวัดนครปฐม หรือเจติยยะกลางน้ำ ที่วัดพระสมุทรเจติยยะ ซึ่งสร้างครอบทับเจติยยะเดิมที่เป็นเจติยยะแบบยะคมสิบสอง

แบบอย่างของเจติยยะทรงกลมซึ่งได้รับความนิยมมาตั้งแต่รัชกาลที่ ๔ นั้น ได้กลายมาเป็นแบบอย่างของพระเจติยยะสำคัญต่อมา เช่น เจติยยะประธานของวัดราชบพิธฯ ซึ่งสร้างขึ้นในรัชกาลที่ ๕ และเจติยยะประธานที่วัดพระศรีมหาธาตุบางเขน สร้างในรัชกาลที่ ๔ เป็นต้น

ปัจจุบัน คติในการสร้างสถูปเจติยยะเพื่อเป็นประธานหลักของวัดได้เริ่มเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งแม้ว่าจะยังคงมีการสร้างอยู่บ้าง แต่ก็ได้ถูกลดทอนหน้าที่และความสำคัญลง โดยที่โบสถ์ได้เข้ามามีบทบาทในฐานะที่เป็นตัวแทนของวัดเพิ่มมากขึ้น สถูปเจติยยะส่วนใหญ่ที่สร้างขึ้นจึงมักอยู่ในรูปของเจติยยะรายประดับศาสนสถาน รวมทั้งเป็นที่ใช้สำหรับบรรจุอัฐิของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนทั่วไป ซึ่งถ้าจะกล่าวไปแล้ว นับเป็นการย้อนกลับสู่คติดั้งเดิมในการสร้างสถูปเจติยยะอันมีมาแต่ก่อนพุทธกาลนั่นเอง

เจดีย์

(สมัยรัตนโกสินทร์ พุทธศตวรรษที่ ๒๔ - ปัจจุบัน)

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี ได้สถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานีแห่งใหม่ขึ้น โดยย้ายพระราชวังเดิมกรุงธนบุรีมาสร้างพระราชวังใหม่ทางฝั่งขวาของแม่น้ำเจ้าพระยา ในรัชสมัยของพระองค์ยังอยู่ในภาวะติดพันในศึกสงคราม ประกอบกับต้องสร้างพระนครใหม่ด้วย จึงทำให้การสร้างศาสนสถานมีไม่มากนัก ส่วนใหญ่มักเป็นการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดโบราณที่มีมาแต่เดิม สิ่งก่อสร้างในสมัยนี้นิยมทำตามแบบอย่างกรุงศรีอยุธยา ซึ่งแม้แต่ชื่อเรียกก็มักจะเรียกตามที่เคยมีในกรุงศรีอยุธยาด้วยเช่นกัน ล่วงมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้ปรากฏว่ามีการสร้าง สถาปนา และปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่างๆ อย่างมากมายด้วยในระยะนี้เป็นช่วงที่บ้านเมืองสงบสุขปลอดจากศึกสงครามใหญ่ ประกอบกับการทำมาค้าขายเจริญรุ่งเรืองกว่ายุคก่อนๆ อย่างมาก ศาสนสถานที่สร้างขึ้นในระยะนี้ยังคงมีความนิยมทำพุทธเจดีย์ตามแบบอยุธยาตอนปลาย อันมีพระปรางค์และเจดีย์ย่อมุมเป็นพื้น จนกระทั่งในรัชกาลพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้เกิดความนิยมในเจดีย์ทรงกลมซึ่งทรงเห็นแบบอย่างมาจากหัวเมืองฝ่ายเหนือ แบบอย่างของเจดีย์ทรงกลมดังกล่าวยังได้ส่งอิทธิพลให้แก่เจดีย์ที่สร้างขึ้นในระยะต่อมาด้วย